

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Олени Миколаївни Гінди
«Поетична творчість української спільноти в Італії початку ХХІ століття
в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генологія, інтертекстуальність»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
зі спеціальності 10. 01. 07 – фольклористика
– Львів, 2016. – 438 с.

В українській фольклористиці початку ХХІ ст. активізовано сферу досліджень тих явищ фольклору, що мають важливе значення для суспільної свідомості, характеризують його етноментальні, психо-емоційні, раціонально-прагматичні риси і стосуються як давніх жанрів – казок, загадок, легенд і переказів, голосінь, дум, балад, історичних пісень, так і нових функціональних змістоформ, які розширюють уявлення про традиційну культуру. Останнє особливо властиве тим пластам творчої діяльності, що пов'язані з соціально-економічними, політичними чинниками і впливають на формування ідентичності українців та формування суспільного ідеалу. Роль фольклору в цих процесах має тотальний характер, адже йдеться про вияв повсякденної свідомості в соціолокальних середовищах із певним сформованим традиційним світосприйняттям, світовідчуттям та світовідтворенням. Певний «розрив» цієї традиційної тотальності відбувається тоді, коли розінтегровується, порушується усталена протягом тривалого часу єдність, а відцентрові, від'ядрові елементи розпорошуються, щоб, зрештою, утворити певну концентрацію колективних устремлінь у пошуку повернення втраченого і набуття інших якостей і смислів за нових (іноді незвичних, некомфортних) обставин. Це, з одного боку, загрожує втраті ідентичності, а з другого – може зміцнити й розвинути доцентровий патріотичний рух, збагатити традиційну тотальність новими творчими

інтенціями, що матимуть через больовий ностальгійний синдром помітний вплив на буденну й суспільну свідомість.

На такі роздуми налаштовує дисертаційна робота Олени Гінди «Поетична творчість української спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генологія, інтертекстуальність». **Актуальність обраної теми** засвідчує різноплановий матеріал дисертації, що функціонує в одній із українських діаспор і має значення не лише як явище культури, але й як суспільно-політичне. Динаміка традиційної творчості, трансмісія традиції, функціонування відомого в масовій свідомості і творення нового відповідно до нових реалій – хай навіть переважно за «старими міхами» – усе це належить до актуальних проблем вивчення результатів творчої діяльності. До того ж, цей поетичний масив як результат діяльності великого колективу індивідів – носіїв традиційної культури і самочинних творців за певних екстремальних умов досі фольклористи не вивчали. Авторка поважно заявляє, що (цитую) «актуальність дисертації зумовлена відсутністю в українській фольклористиці комплексного дослідження поетичної творчості новітніх трудових іммігрантів в Італії, яку вперше представлено як артефакт, онтологічно споріднений із фольклорною новотворчістю» (Дисертація, с. 6; Автореферат, с. 2). Маємо наголосити: актуальність будь-якої дисертаційної роботи передусім впливає з самого об'єкта дослідження, а не з того, є чи нема про ~~це~~ цей об'єкт стаття, дисертація чи монографія. Чомусь це хибне положення про те, що «актуальність... зумовлена відсутністю... дослідження» перекочує з дисертації в дисертацію, з автореферата до автореферата, з проекту рішення спецрад у проект рішення – і це не лише у фольклористичних, але й у літературознавчих працях. Та й слово «відсутній» стосується живих істот, а не предметів чи явищ.

За **об'єкт дослідження** Олена Гінда обрала поетичну творчість української спільноти в Італії. Оскільки це переважно самодіяльна літературна творчість, персональна, то відповідно авторка була змушена

звернутися до розгляду понятійно-термінологічного апарату, зокрема наповнення терміна «фольклор» для того, щоб аналізоване явище «вписати» в контекст фольклорного поля, адже в назві дисертації передбачено вивчення «поетичної творчості... в контексті фольклорної традиції...». Як прихильник розуміння терміна фольклор у широкому значенні, дисертантка переконлива у підтримці тих сучасних дослідників, хто вважає за необхідне вивчати не лише фольклор як породу в його чітко визначених стабільних межах, але риси та ознаки явища фольклорності в культурі загалом. Самодіяльна літературна творчість як явище не є фольклором, хоч і містить ознаки фольклорності, що, зрештою, не дає підстав розглядати цю авторську індивідуальну творчість «у контексті фольклорної традиції». Точніше й правильніше було б назвати: **поетична творчість... і фольклорна традиція**, як поняття онтологічно близькі, але не однорідні. Та й ця індивідуальна поетична творчість до фольклорної традиції не входить, не є її контекстом, але в сукупності становить той масив самодіяльної «недолітератури», що містить багато невправного початківства, банальної стереотипії, часом навіть і відвертого (не треба уникати і боятися цього терміна) графоманства. Незважаючи на назву, Олена Гінда на с. 34 дисертації слушно зазначає: «Фольклористичний формат нашого дискурсу як його дисциплінарна домінанта потребував **зіставлення** поетичної творчості сучасних трудових мігрантів із народнопісенною спадщиною, витвореною першими українськими емігрантами наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.». Отже, таки поетична творчість і фольклорна традиція. Про те, що творчість емігрантів як творчість нова, ще нерідко кострубата, недосконала, свого часу писали М. Драгоманов, З. Кузеля, В. Гнатюк, І. Франко, Ф. Колесса. Зокрема, В. Гнатюк ще на початку ХХ ст., 1902 р. про ці твори відгукнувся так: «Подибуємо в них цілий ряд нерівностей і хиб, вони часто кульгаві, подекуди недоладні й недотепні, бо не мали ще часу походити по широких кругах людей, огладитись між ними, ошліфуватись. Тим-то вони в порівнянні з іншими старшими нашими піснями, особливо ліричними, стоять нижче щодо

артистичного викінчення; зате зміст покриває ті хиби...». Само собою зрозуміло, що рівень освіти першої і четвертої хвиль еміграції різний: якщо в кінці XIX – на поч. XX ст. виїжджали переважно малограмотні, бідні й завербовані, то на поч. XXI ст. – кваліфіковані, із середньою та вищою, часом спеціальною філологічною освітою. Відтак і творчість перших фольклоризувалася швидше через усну комунікацію, а нова, у час інформаційних технологій, має письмову форму трансляції як основну.

Повертаючись до **об'єкта дисертаційної роботи**, все ж можна визнати як методологічну підставу розглядати явище масової самодіяльної творчості трудових мігрантів Італії як одну з недостатньо вивчених проблем фольклористики (як, до речі, і літературознавства). Про індивідуальну творчість такого плану, що набувала масового характеру, писав І. Франко у статті «Галицький страйк у народній пісні» (1905). Торкнувшись проблеми походження пісень-новотворів на прикладі окремого зразка «Чому тота Бураківка сумна й невесела?», І. Франко фактично порушив ряд методологічно важливих питань, що відповіді на них шукаємо й досі: «Виникнення народної пісні – це тема дуже спірна в сучасній науці. Що треба розуміти під масовою творчістю і чи існує взагалі масова творчість; чи взагалі будь-яка творчість на цьому полі – індивідуальний акт? І як відноситься піснетворча народна фантазія до дійсності, нею схопленою, сформованою, перетвореною? Що є консервативним, а що рушійним елементом при творенні нових народних пісень? Наскільки впливають давніші загальновідомі зразки, готові мелодії, звороти й своєрідний образ думок народу, ступінь його суспільного чуття, його національна й соціальна свідомість на початок і формування народної пісні? Все це питання, на які задовільно можна відповісти лише в тих рідкісних випадках, коли ми постання народної пісні можемо спіймати «на ходу», так би мовити, *in fragranti*» (на гарячому) [Додаткові томи до збір. тв. у 50-ти т. – Т.54. – К.: Наук. думка, 2011. – С.636].

Отже, звернення Олени Гінди до осмислення поетичної творчості самодіяльних поетів у сукупності їхнього неоднозначного за обсягом і рівнем обдаровання доробку можна вітати як певний розрив «зачарованого кола» дослідників традиції і вихід на нові обрії фольклористичного дискурсу. В такому плані **предмет дослідження** набуває не лише **актуальності**, але й повноцінної **наукової новизни**: фольклорні й етнокультурні вияви в поетичній творчості української трудової спільноти в Італії, соціокультурні контексти появи корпусу віршів..., сюжетика, генологія та інтертекстуальність творів (Дис., с. 8; Автореф., с. 3).

Мета дисертації – системно дослідити іммігрантську поетичну творчість, зіставивши її з фольклорною традицією, спричинила вирішення чималої кількості проблем, що фактично відповідає кількості параграфів (а їх 25), проте для того, щоб не подрібнювати завдань відповідно до структури, авторка пішла шляхом узагальнень. Мабуть, цей шлях виправданий, але не настільки, щоб у переліку залишилося тільки 7 завдань (Дис., с. 7-8; Автореф., с. 2-3) – тобто та середьарифметична кількість, що і в претендентів на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Новизна дисертаційної роботи Олени Гінди органічно впливає з об'єкта й предмета дослідження, що забезпечує системний глибокий розгляд порушених проблем і дозволяє висновкувати про появу в українській фольклористиці безпрецедентної наукової праці, яка започатковує новий напрямок дослідження традиційної культури діаспори і різноманітних нових виявів інтелектуалізованої масової творчості індивідів як етноментальної спільноти.

Теоретичне значення дисертації зумовлене глибокою ерудицією авторки як у галузі фольклористики, літературознавства, так і у сфері політичної історії, релігієзнавства тощо. Чимало теоретичних положень, висловлених у роботі, можна застосувати й для вивчення схожих явищ творчої потенції українських іммігрантів у багатьох країнах світу. Відповідно й **практичне значення** праці може мати успішний вимір і вихід:

упорядкування альманахів, антологій, хрестоматій творів представників діаспори та записаних від них традиційних зразків; розробка нових програм і навчальних посібників, курсів і спецкурсів із вивчення різних історико-філологічних дисциплін, зокрема й курсу з проблеми «фольклор і література».

Структура дисертаційної роботи добре продумана, логічна, чітка: вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел.

У першому розділі висвітлено історіографію і теоретико-методологічні аспекти дослідження поетичної творчості української спільноти в Італії. Авторка добре володіє першоджерельним матеріалом, починаючи з архівних, публікацій у періодиці аж до великої кількості наукових праць загальнотеоретичного методологічного і спеціального предметного характеру. Імпонує, що авторка йде шляхом не опису й називання праць, а коментує положення вчених, зрідка полемізує (цей аспект можна було б підсилити), виявляє необхідні для власного дискурсу ідеї та концепти. Ця «аналітична історіографія» (термін І. Франка) та методико-методологічна парадигма досліджень забезпечили дисертаційній роботі фундаментальність теоретичних підходів до осмислення конкретних дослідницьких проблем і вирішення поставлених завдань. Подекуди відчувається залежність дослідниці від фольклористичного фарватера російської фольклористики, яка, треба визнати, сьогодні у світі аж ніяк не є передовою і переживає глибоку кризу.

Соціокультурні контексти еміграції четвертої хвилі та поетична творчість українських трудових іммігрантів в Італії розглянуто в другому розділі. Це фактично висвітлення того суспільного контексту, в якому формувалася і поширювалася творчість української спільноти.

Далі (зі 102-ї сторінки) дисертантка переходить до аналізу того живого фольклорного і фольклоризованого матеріалу, що становить основний предмет дослідження. Тут ідеться про народні пісні про еміграцію XIX – поч. XX ст., з'ясовано питання їхнього походження, вивчення, систематики; в

теоретичному плані розкрито проблему сюжетно-мотивної класифікації народних пісень про еміграцію як концептуалізацію зіставлявальної моделі; висвітлено константні смисли українських трудових еміграцій через сюжетно-мотивні матриці емігрантських пісень та їх пролонгацію в заробітчанській поезії. Зокрема, цінні матеріали, думки й положення містяться в підрозділах про мотиви дороги, ностальгії, концепт «мати».

У четвертому розділі розкрито проблеми генології, зокрема наголошено на тому, що вірші заробітчан (а їх, як зазначено на 118-й стор. Дис., тільки в часописі «До Світла» протягом 2001-2011 рр. опубліковано понад 800) сукупно становлять різножанрову парадигму, яка є цілісним генологічним феноменом, артефактом колективного авторства. Фольклорне мислення авторів, стверджує Олена Гінда, мотивувало вибір таких жанроформ, як бувальщини, пісні, думи, казки, коломийки, коляди, великодні пісні, народні молитви, віншування, легенди, співанки-хроніки... Превалювання літературного «модусу мислення» спричинило появу послань, листів, епіграм, сонетів, гумористичних поезій, заповітів, байок, елегій, од, медитацій тощо (Дис., с. 252-253).

П'ятий розділ «Поезія українських трудових іммігрантів в Італії в окулярі інтертекстуальності» присвячено розглядові найбільш показовим виявам інтертекстуальності в заробітчанській творчості: заголовковий авантекст, діалогізм, функціонування чужомовних слів – італійської лексики. Оглядаючи заголовкові назви, авторка свідомо того, що ця риса властива саме літературним творам, а не фольклорним.

Висновки узагальнюють та підсумовують досліджене.

Внаслідок ретельного вивчення поетичної творчості українських заробітчан в Італії, порівняння цього виду поезії з традиційною у дисертації висловлено ряд нових спостережень та міркувань, положень, які в сукупності засвідчують не тільки фундаментальну сутність праці Олени Гінди, вирішення поставлених завдань і досягнення мети, але й створюють прецедент сучасного осмислення духовно-культурного життя діаспори,

відкривають новий напрямок фольклористичних досліджень, розширюють предметне поле фольклористики, актуалізують значення діяльності вихідців з України в процесі формування позитивного іміджу країни та складних процесах державотворення за доби глобалізаційних викликів та агресивних протистоянь.

Основні положення та результати дослідження більш-менш повно викладені в монографії, авторефераті авторки та її численних публікаціях як в Україні, так і за кордонами.

Побажання, зауваження.

Більшість положень дисертантки впливають із дослідженого матеріалу, а відтак аргументовані, достовірні. Часом трапляються апріорні конструкції чи наміри схематичного плану. Так, прагнення авторки зіставити сюжетно-мотивну парадигму народних пісень про еміграцію кінця ХІХ – поч. ХХ ст. і віршів сучасних українських заробітчак для того, щоб «дослідити їх семантичну та поетикальну спорідненість» хвибує на певну «заданість»: **а якщо такої спорідненості нема?** Чи не краще було б сформулювати: «...дослідити їхні семантичні та поетикальні особливості», внаслідок чого можуть виявитись спільне й відмінне, споріднене й суто нове на рівні семантики, поезики, інтертекстуальних характеристик тощо.

Авторка зловживає деякими категоріями та висловами («модус мислення середовища», «модус мислення»; у назвах 4-го і 5-го розділів: «поезія... в окулярі інтертекстуальності», «корпус віршів... у генологічній оптиці»; «народні поети», «два народні доробки», «непрофесійні письменники» тощо).

До історіографічного огляду, списку праць не потрапили принципово важливі роботи О. Дея про поезику народної пісні (монографія) та М. Бочко про емігрантські пісні (кандидаська дисертація, опубліковано брошуру).

Автореферат дисертації неухважно відредагований, без належної коректури.

Висновок. Дисертаційна робота Олени Гінди «Поетична творчість української спільноти в Італії початку ХХІ століття в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генологія, інтертекстуальність» – фундаментальна системна праця, що відкриває новий напрям в українській фольклористиці і має важливе наукове, культурно-освітнє і суспільно-політичне значення. Зміст і оформлення дисертації відповідають чинним вимогам МОН України, а її авторка – Олена Миколаївна Гінда – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10. 01. 07 – фольклористика.

Доктор філологічних наук, професор,
 провідний науковий співробітник відділу
 української та зарубіжної фольклористики

ІМФЕ НАН України

[Handwritten signature]

М. К. ДМИТРЕНКО

